

ЗВ'ЯЗОК САМОЕФЕКТИВНОСТІ ПЕДАГОГА ТА ЙОГО ФАСИЛІТАТИВНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ

Шевченко К.О. Зв'язок самоєфективності педагога та його фасилітативної компетентності. Стаття присвячена проблемі педагогічної самоєфективності на її взаємозв'язку із фасилітативною компетентністю вчителя як інтегративною характеристикою, що дозволяє вибудовувати ефективні партнерські стосунки у гуманістичному освітньому просторі.

Проаналізовано результати емпіричного дослідження рівня самоєфективності майбутніх педагогів – студентів Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.

Ключові слова: самоєфективність педагога, фасилітативна компетентність, педагогічна фасилітація, самовдосконалення, суб'єкт-суб'єктна взаємодія, фасилітативний вплив.

Шевченко К.А. Связь самоэффективности педагога и его фасилитативной компетентности. Стаття посвящена проблеме педагогической самоэффективности и ее взаимосвязи с фасилитативной компетентностью учителя как интегративной характеристикой, позволяющей выстраивать эффективные партнерские отношения в гуманистическом образовательном пространстве.

Проанализированы результаты эмпирического исследования уровня самоэффективности будущих педагогов - студентов Педагогического института Киевского университета имени Бориса Гринченко.

Ключевые слова: самоэффективность педагога, фасилитативная компетентность, педагогическая фасилитация, самосовершенствование, субъект-субъектное взаимодействие, фасилитативное влияние.

Вступ. У зв'язку із пильною увагою сучасної науки до можливостей реалізації особистістю її потенцій, а особливо – до сприяння такій реалізації та створення відповідних умов педагогами, психологами, тренерами, останнім часом зростає інтерес науковців гуманітарної сфери до питання самоєфективності особистості та факторів її зростання. Зокрема, не втрачає на сьогодні актуальності проблема впливу самоєфективності педагога на побудову ним суб'єкт-суб'єктних партнерських стосунків із учасниками навчального процесу та здійснення фасилітативного впливу на учнів.

Вихідні передумови. Поняття самоєфективності (англ. *self-efficacy*) є одним із центральних компонентів соціально-когнітивної теорії А. Бандури, який, підкреслюючи важливість самостійних впливів як причинного фактору у всіх аспектах функціонування людини, трактував самоєфективність як віру в ефективність власних дій, вміння особистості усвідомлювати свої здібності вибудовувати поведінку, відповідну специфічним завданням або ситуації. Така усвідомлена здатність впоратися зі специфічними ситуаціями, впливає на розширення або обмеження можливості вибору діяльності, зусилля, які людині доведеться докласти для подолання перешкод і фрустрацій, наполегливість, з якою вона буде вирішувати завдання [11].

Досліджуючи самоєфективність, не можна обійти увагою гуманістичну теорію самоактуалізації А. Маслоу, за якою ядро особистості утворюють потреби в повному використанні її таланту, здібностей, потенційних можливостей та ін. Люди, що самоактуалізуються, як би повністю здійснюють себе та діють

найкращим можливим для них чином [9]. Оскільки процес самоактуалізації передбачає розвиток та відкриття свого істинного Я, наявного або латентного потенціалу й позбавлення «комплексу Іони» – схильності дорослих людей сумніватися в своїх здібностях та боятися підвищення своїх потенційних можливостей – можемо бачити, що самоефективність є передумовою та одним із основних факторів самоактуалізації особистості.

Усвідомлена здатність людини протистояти складним ситуаціям та впливати на ефективність діяльності та функціонування особистості в цілому є похідною від трьох взаємопов'язаних головних джерел – поведінки, впливу оточення і особистісних факторів (віри, очікувань, самосприйняття, пізнання, прогнозування майбутнього, здатності до соціального навчання тощо). Люди, які усвідомлюють свою самоефективність, докладають більше зусиль для виконання складних справ, ніж люди, які відчувають серйозні сумніви в своїх можливостях. У свою чергу, висока самоефективність пов'язана з очікуваннями успіху, зазвичай веде до хорошого результату і таким чином сприяє самоповазі. Навпаки, низька самоефективність, пов'язана з очікуванням провалу, зазвичай призводить до невдачі і таким чином знижує самоповагу. Як зауважує А. Бандура, «ті, хто володіє свідомістю високої самоефективності, подумки уявляють собі вдалий сценарій, що забезпечує позитивні орієнтири для вибудовування поведінки, і усвідомлено репетирують успішні рішення потенційних проблем» [1, 729].

Свій внесок у досліджувану проблему зробили Н. Бранден, М. Зіммерман, Дж. Роттер, Д. Майерс, Дж. Мартінес-Понс, Р. Уайт та ін. Учені вважають, що самоефективність є фундаментально важливою якістю, яка впливає на поведінку людини та результативність її діяльності [4].

Згодом соціально-когнітивна теорія була обґрунтована в численних емпіричних дослідженнях. Починаючи з лабораторних досліджень, проведених А. Бандурою та його колегами в 1960-х, було зібрано значну кількість даних про вплив телевізійного насильства на соціальну поведінку (Bandura, 1979; Eron, Huesmann, 1985; Geen, Thomas, 1986). Крім того, проводилися десятки досліджень, в яких клієнти з фобіями (тобто специфічними і ірраціональними страхами) отримували лікування, спрямоване на підвищення їх рівня усвідомлення самоефективності (Bandura, Adams, 1977; Banduraetal, 1977; Bandura, Schunk, 1981; Banduraetal., 1982; DiClemente, 1981; Gauthier, Ladouceur, 1981) [11].

У вітчизняній психології самоефективність розглядалася через призму таких категорій, як самоконтроль, самовизначення, компетентність, здібності. Тут становлення та зрілість особистості, у першу чергу, визначалися здатністю здійснювати, формувати свідомий вибір (Анциферова Л.І., Брушлинський О.В., Титаренко Т.М., Мандрікова О.Ю.) [12]. Самоефективність може бути не тільки індивідуальною, але й колективною – такою, яка відноситься до упевненості людей в тому, що їх загальні зусилля можуть викликати соціальні зміни.

Отже, ми розглядаємо самоефективність не як особистісну рису або глобальну характеристику індивіда, а як специфічний конструкт – оцінку власної

здатності впоратися з певними завданнями, яка залежить від контексту діяльності та вимірюється із використанням критеріїв майстерності і компетентності.

Узагальнюючи наукові дослідження, слід відзначити, що здебільшого під поняттям «самоефективність» розуміють поєднання компетентності, яка необхідна для досягнення успіху в певній діяльності, та самооцінки цієї компетентності, що надає людині впевненості у власних можливостях організувати та виконувати певні дії для досягнення поставленої мети [8]. Відтак, самоефективність педагога-фасилітатора полягатиме у володінні фасилітативною компетентністю та, водночас, у високій оцінці педагогом її ефективної реалізації у освітньому просторі.

Крім того, в сучасному вітчизняному науковому дискурсі починає активно функціонувати поняття педагогічної самоефективності, яке полягає у «впевненості педагога у власній професійній компетентності, здатності продуктивно здійснювати педагогічну діяльність, обираючи засоби педагогічного впливу, що забезпечують успішне досягнення поставлених цілей навчально-виховного процесу» [4, 59]. Безумовно, проблема педагогічної самоефективності тісно пов'язана із пошуком інноваційних підходів у вітчизняній освіті, заснованих на антропоцентричному підході, що пропонує паритетну взаємодію на основі фасилітативних технологій навчання.

Питання зв'язку самоефективності вчителя та його фасилітативної компетентності залишилося за межами спеціальних досліджень і вимагає подальших пошуків свого вирішення. Актуальність вивчення проблеми самоефективності майбутніх педагогів обумовлюється суспільною потребою в успішному вчителі, спрямованому на фасилітативну взаємодію із учнями. Відтак **метою нашого емпіричного дослідження**, яке становило частину констатувального етапу експерименту, проведеного в межах дисертаційного дослідження «Соціально-психологічні фактори формування фасилітативної компетентності майбутніх педагогів», було виявити рівень самоефективності студентів педагогічних спеціальностей.

Виклад методики і результатів досліджень. Для діагностики рівня самоефективності майбутніх педагогів нами була використана шкала самоефективності (Р. Шварца, М. Єрусалема, В. Ромека), яка дозволяє визначити низький, середній та високий рівень самоефективності досліджуваних. В процесі адаптації методики Р. Шварца, М. Єрусалима було виявлено позитивні кореляції самоефективності із показниками самоповаги та оптимізму та негативні – із загальною та ситуативною тривожністю, сором'язливістю і песимізмом. У дослідженні взяли участь 100 майбутніх педагогів – студентів III курсу Педагогічного інституту Київського університету імені Бориса Грінченка.

Опрацювання результатів застосованого нами для оцінки вираженості самоефективності як складової фасилітативної компетентності майбутніх педагогів опитувальника виявило, що у студентів діагностовано середній рівень самоефективності (див. табл. 1), тобто при достатньо високій мотивації досягнень вони бояться та уникають соціальних ситуацій з якими, на власну думку, не

можуть впоратися, та навпаки – впевнено поводяться в умовах, коли впевнені у своїх здібностях та вірять в успіх власних дій.

Таблиця 1

Середні показники вираженості самоефективності майбутніх педагогів (за методикою Шкала самоефективності Р. Шварца, М. Єрусалема, В. Ромека)

Показник методики	Середні значення	Стандартне відхилення
Самоефективність	28,65	4,23639

Середні показники за шкалою самоефективності свідчать про недостатню адаптованість студентів до умов невизначеності, а стресові ситуації негативно впливають на їх впевненість у собі. При цьому слід зазначити, що толерантність до невизначеності педагогічної діяльності, її результатів, здатність сприймати її позитивно, як потенційну багатозначність перспектив розвитку і способів самореалізації всіх учасників взаємодії, є визначальною у професійно-особистісній позиції педагога-фасилітатора [2].

Крім того, для визначення кількості студентів із рівними рівнями самоефективності, було проведено частотний розподіл отриманих даних (табл. 2).

Таблиця 2

Частотний розподіл вираженості самоефективності (за шкалою самоефективності Р. Шварца, М. Єрусалема, В. Ромека)

Рівень самоефективності	Відсоток
Низький	31,0%
Середній	62,0%
Високий	7,0%

Виявлено, що лише 7,0% студентів мають високий рівень самоефективності, натомість середній і низький властивий 62,0% і 31,0% опитаних відповідно. Такі результати можуть бути обумовлені недостатнім досвідом студентів, відсутністю професійної практики, недостатністю ситуацій успіху, які їх доводиться переживати в навчальній діяльності, а також неуспішним опосередкованим досвідом (невдалі приклади викладацької діяльності, відсутність референтних викладачів).

Окремої уваги заслуговують результати кореляційного аналізу показників різних методик за критерієм Пірсона (див. табл. 3), які доводять, зокрема, існування кореляційного зв'язку показника самоефективності з владним-лідеруючим стилем міжособистісних стосунків методики Т. Лірі ($r=0,899$, $p=0,001$), шкалами «впевненість у собі» ($r=0,704$, $p=0,003$), «самоприйняття» ($r=0,630$, $p=0,048$) і «самоцінність» ($r=-0,589$, $p=0,026$) методики самоставлення С.Р. Пантилеева, усіма шкалами методики «СЖО» і зокрема загальним показником осмисленості життя ($r=0,933$, $p=0,001$), усіма шкалами методики психологічного благополуччя К. Ріфф в адаптації Т.Д. Шевеленкової і П.П. Фесенко; шкалами методики соціально-комунікативної компетентності Є. І. Рогова, а особливо соціально-комунікативною вправністю ($r=0,578$, $p=0,048$) і орієнтацією на успіх ($r=0,737$, $p=0,026$). Отже, можемо констатувати, що лідерські якос-

ті, впевненість, позитивна Я-концепція, орієнтація на успіх та соціально-комунікативна компетентність майбутніх педагогів значно впливають на їх самоефективність.

Отже, визначаючи одним із ключових аспектів фасилітативної компетентності майбутніх педагогів самоефективність, слід звертати увагу на вплив та умови формування таких факторів як осмисленості життя, впевненості у собі, позитивного самоприйняття, орієнтації на досягнення успіху, фрустраційної толерантності, вміння будувати позитивні стосунки з іншими, емпатії, рефлексивності, високого рівня автономії, визначених цілей у житті, вміння впливати на оточуючих і бути лідером, а також високого загального рівня психологічного благополуччя.

Таблиця 3

Результати інтеркореляцій самоефективності, осмисленості життя та шкал інших методик (r – коефіцієнт кореляції Пірсона, p – рівень значущості)

Шкали методик	Самоефективність
Владний-лідуючий стиль міжособистісних стосунків методики Т. Лірі	r=0,899, p=0,001
Впевненість у собі (методика самоствавлення С.Р. Пантелєєва)	r=0,704, p=0,003
Самоприйняття (методика самоствавлення С.Р. Пантелєєва)	r=0,630, p=0,048
Самоцінність (методика самоствавлення С.Р. Пантелєєва)	r=-0,589, p=0,026
Соціально-комунікативна незграбність (методика Є.І. Рогова)	r=-0,663, p=0,037
Орієнтація на уникнення невдач (методика Є.І. Рогова)	r=-0,588, p=0,006
Фрустраційна нетолерантність (методика Є.І. Рогова)	r=-0,674, p=0,033
Позитивні стосунки (методика психологічного благополуччя К. Ріфф)	r=0,735, p=0,001
Автономія (методика психологічного благополуччя К. Ріфф)	r=0,562, p=0,004
Управління оточуючими (методика психологічного благополуччя К. Ріфф)	r=0,659, p=0,008
Особистісний ріст (методика психологічного благополуччя К. Ріфф)	r=0,733, p=0,001
Цілі у житті (методика психологічного благополуччя К. Ріфф)	r=0,550, p=0,003
Самоприйняття (методика психологічного благополуччя К. Ріфф)	r=0,877, p=0,03
Осмисленість життя (методика психологічного благополуччя К. Ріфф)	r=0,599, p=0,02
Загальний індекс психологічного благополуччя (методика психологічного благополуччя К. Ріфф)	r=0,712, p=0,004
Емпатія (за методикою А.Мєграбяна)	r=0,744, p=0,005

Розвиток самоефективності може відбуватися такими шляхами:

1. Здатність вибудувати поведінку. Джерелом ефективності є минулий досвід успіхів і невдач у спробі досягти бажаних результатів. Успішний особистий досвід породжує високі очікування.

2. Опосередкований досвід. Спостереження за іншими людьми, які успішно справилися з задачею, може дати надію на самоефективність.

3. Вербальне переконання. Ефективність може бути досягнена через переконання людини в тому, що вона має здібності, необхідні для досягнення мети.

4. Емоційний підйом. Люди з більшою ймовірністю досягають успіху, якщо вони не напружені та емоційно стабільні [11].

Головне джерело зростання самоефективності – пережитий досвід успіху. Зробити все можливе й досягнути бажаного – значить відчувати себе більш упевненим. Переконавання зароджуються та закріплюються в процесі активної діяльності, що спрямована на розв’язання завдань, які ставить ситуація [8].

Висновки. Самоефективність педагога постає як головний фактор ефективності його діяльності у всіх її проявах та визначальний чинник становлення фасилітативної компетентності майбутніх педагогів. Водночас значна частина досліджених нами студентів-майбутніх педагогів виявили низький рівень самоефективності, що вказує на нагальну потребу її удосконалення.

На наше переконання, групові й тренінгові форми розвитку фасилітативної компетентності, які через соціально-психологічні механізми сприяють, зокрема розвитку особистісних якостей педагога-фасилітатора, становленню його професійної ідентичності, формуванню навичок організації освітнього середовища за допомогою фасилітативних технологій, а відтак – створюють ситуації успіху, відповідно сприяють підвищенню самоефективності майбутнього педагога. Саме розробка та реалізація такої програми соціально-педагогічного тренінгу, націленої на формування вмінь і навичок фасилітативної взаємодії стане предметом подальших досліджень із описуваної проблеми.

Слід також враховувати, що на формування самоефективності впливають наявність широкого репертуару поведінкових навичок; досвід, набутий за допомогою спостереження за іншими людьми; висловлені іншими людьми схвалення чи осуд; фізичний, психологічний, емоційний стан (людина завжди оцінює свій емоційний стан: страх, спокій, збудження в конфліктних ситуаціях, що впливає на оцінку нею власних поведінкових можливостей). При цьому показник самоефективності не є сталим, а знаходиться у взаємозалежності від актуальної ситуації та попередньої історії розвитку людини.

Список використаних джерел

1. Bandura A. Social cognitive theory / A. Bandura // *Annals of child development*. – Greenwich, CT: JAI Press. – Vol. 6, P. 1-60.
2. Авдеева И.Н. Смысловые установки учителя-фасилитатора: базовое содержание и пути формирования / И.Н. Авдеева // *Мир психологии*. – 2013. – № 3. – С. 177-190.
3. Бондарчук О.І. Організаційно-професійні особливості самоефективності керівників освітніх організацій / О.І. Бондарчук // *Проблеми сучасної психології: зб. наук. праць Кам’янець-Подільського нац. університету імені Івана Огієнка, Інституту психології імені Г. С. Костюка НАПН України*. – К. : Аксіома, 2015. – С. 57–69.
4. Кремешна Т. І. Професійна компетентність як складова педагогічної самоефективності майбутніх вчителів музики / Т. І. Кремешна // *Вісник Черкаського університету: Серія педагогічні науки*. – 2006. – Вип. 84. – С. 60–64.
5. Кремешна Т.І. Педагогічна самоефективність: шлях до успішного викладання: навчально-методичний посібник / Т. І. Кремешна. – Умань, 2010. – 168 с.
6. Кричевский Р. Л. Самоэффективность и акмеологический подход к исследованию личности / Р. Л. Кричевский // *Акмеология*. – 2001. – № 1. – С. 47–52.
7. Ліпінська Н. Ф. Самоефективність особистості як джерело її активності / Н. Ф. Ліпінська // *Вісник Одеського національного університету. Психологія*. – 2014. – Т. 19, Вип. 1. – С. 180-185.

8. Макаренко І. Є. Роль самоефективності педагога в забезпеченні його високих професійних досягнень / І. Є. Макаренко // Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах. - 2014. - Вип. 37. - С. 263-269.
9. Маслоу А. Новые рубежи человеческой природы / А. Маслоу. – М.: Смысл, 1999. – Режим доступу: <https://www.psylib.ukrweb.net/books/masla03/index.htm>
10. Огнев А. С. Теоретические основы психологии субъектогенеза / А.С. Огнев. – К., 1997. – 121 с.
11. Хьелл Л., Зиглер Д. Теории личности: основные положения, исследования и применение / Л. Хьелл, Д. Зиглер. – СПб.: Питер Пресс, 1997. – 608 с.
12. Шапошник Д. О. Ресурси теорії самоефективності особистості у сучасній психології / Д. О. Шапошник // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Серія : Психологія. - 2011. - № 937, вип. 45. – С. 302-305.

Spysok vykorystanyh dzherel

1. Bandura A. Social cognitive theory. In R. Vasta (Ed.), *Annals of child development* (Vol. 6.), Greenwich, CT: JAI Press. – 1989. - pp. 1-60.
2. Avdeeva I.N. Smyslovye ustanovki uchitelja-fasilitatora: bazovoe sodержanie i puti formirovaniya / I.N. Avdeeva // *Mir psihologii*. – 2013. – № 3. – P. 177-190.
3. Bondarchuk O.I. The organizational and professional features of self-efficacy of managers of educational organizations / O.I. Bondarchuk // *Problems of Modern Psychology : Collection of research papers of Kamianets-Podilskyi Ivan Ohienko National University, G.S. Kostiuk Institute of Psychology at the National Academy of Pedagogical Science of Ukraine*. – Issue 27. – Kamianets-Podilskyi : Aksioma, 2015. – P. 57–69.
4. Kremeshna T. I. Profesiina kompetentnist yak skladova pedahohichnoi samoefektyvnosti maibutnikh vchyteliv muzyky / T. I. Kremeshna // *Visnyk Cherkaskoho universytetu: Seriiia pedahohichni nauky*. – 2006. – Issue 84. – P. 60–64.
5. Kremeshna T.I. Pedahohichna samoefektyvnist: shliakh do uspishnoho vykladannia: navchalno-metodychnyi posibnyk / T. I. Kremeshna. – Uman, 2010. – 168 p.
6. Krichevskij R. L. Samojeffektivnost' i akmeologicheskij podhod k issledovaniju lichnosti/ R. L. Krichevskij // *Akmeologija*. – 2001. – № 1. – P. 47–52.
7. Lipinska N. F. Samoefektyvnist osobystosti yak dzherele yii aktyvnosti / N. F. Lipinska // *Visnyk Odeskoho natsionalnoho universytetu. Psykholohiia*. – 2014. – . 19, Issue. 1. – P. 180-185.
8. Makarenko I.Y. Rol samoefektyvnosti pedahoha v zabezpechenni yoho vysokikh profesiinykh dosiahnen / I.Y. Makarenko // *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*. - 2014. – Issue. 37. – P. 263-269.
9. A.H. Maslow. *The Farther Reaches of Human Nature*. Harmondsworth: Penguin, 1971. Retrieved from <https://www.psylib.ukrweb.net/books/masla03/index.htm>.
10. Ognev A. S. Teoreticheskie osnovy psihologii sub'ektogeneza / A.S. Ognev. – K., 1997. – 121p.
11. H'ell L., Zigler D. Teorii lichnosti: osnovnye polozhenija, issledovanija i primenenie / L. H'ell, D. Zigler. – SPb.: Piter Press, 1997. – 608 p.
12. Shaposhnyk D. O. Resursy teorii samoefektyvnosti osobystosti u suchasni psykholohii / D. O. Shaposhnyk // *Visnyk Kharkivskoho natsionalnoho universytetu imeni V. N. Karazina. Seriiia : Psykholohiia*. - 2011. - # 937, Issue. 45. – P. 302-305.

Shevchenko K.O. Communication of teachers self-efficacy and facilitative competence.

The article deals with the problem of teacher's self-efficacy and its interrelation with facilitative competence as an integrated feature that promotes partner relations in humanistic educational space. The results of empirical research of self-efficacy level of students of the Pedagogical Institute of Borys Grinchenko Kyiv University are presented.

An analysis of peculiarities of teacher's self-efficacy was accomplished to disclose the mechanisms of its interrelation with the ability of pedagogical influence and successful achievement of the goals of the educational process.

The author interprets teacher-facilitator's self-efficacy as a facilitative competence and appreciation of its effective implementation in the educational space at the same time.

Self-efficacy of a teacher is a main aspect in the effectiveness of educational activity in all its forms and determining factor in the formation of facilitative competence of future teachers. In spite of that low level of self-efficacy of significant part of the examined students-future teachers was found, which indicates the urgent need for its improvement.

According to the author, the self-efficacy of the future teacher can be increased by the facilitative training, that promotes the development of personality and the formation of the teacher-facilitator's professional identity and thus – creating situations of success that strengthen teacher's self-confidence.

Considering prospects for further research of the problems described in the article, we have to note that development and implementation of the program of socio-pedagogical training aimed at developing abilities and skills of facilitative interactions are tasks that sets the author for future research initiatives.

Keywords: teacher's self-efficacy, facilitative competence, pedagogical facilitation, self-improvement, subject-subject interaction, facilitative influence.

УДК 159.923.2:81'276.2

Широкоградюк Л.А.

ЛИХОСЛІВ'Я ЯК ПЕРЕДУМОВА ВОРОЖОСТІ Й УПЕРЕДЖЕНИХ СТАВЛЕНЬ

Широкоградюк Л.А. Лихослів'я як передумова ворожості й упереджених ставлень. У статті розглядається соціально-психологічний феномен лихослів'я як передумови ворожості та як причини й наслідку упереджених ставлень. Доводиться, що використання лихослів'я у мовленні є проявом вербальної агресії, яка провокує міжособистісну, міжнаціональну, гендерну ворожість, призводить до внутріособистісного конфлікту й особистісної деградації. З'ясовано, що інвективна лексика – це маніфестація цинічного ставлення до подій власного життя і до життя суспільства; що лихослів'я є універсальним засобом знецінення людини, запереченням її можливостей пізнання світу, екзистенційної сутності людини. Інвективна лексика є тим засобом, який нівелює патріотичні почуття, утруднює формування ціннісних громадянських якостей.

Ключові слова: лихослів'я, інвективна лексика, вербальна агресія, ворожість, упередженість, етнічний стереотип.

Широкоградюк Л.А. Сквернословие как фактор враждебности и предубежденных отношений. В статье рассматривается социально-психологический феномен сквернословия как фактора враждебности и как причины и следствия предубежденных отношений. Доказывается, что использование в речи сквернословия есть проявлением вербальной агрессии, которая провоцирует межличностную, межнациональную, гендерную враждебность; приводит к внутриличностному конфликту и личностной деградации. Инвективная лексика – это проявление циничного отношения как к событиям личной жизни и жизни общества. Сквернословие – это универсальный способ обесценивания человека, отрицания его возможностей познания мира, отрицания экзистенциальной сущности человека. Инвектива нивелирует патриотические чувства и усложняет процесс формирования ценностных общественных качеств.

Ключевые слова: сквернословие, инвективная лексика, вербальная агрессия, враждебность, предубежденность, этнический стереотип.

Постановка проблеми. В усіх країнах існує поняття мовного етикету. Це правила, які регулюють мовну поведінку відповідно до соціальних вимог. Вони вимагають неконфліктного, доброзичливого ставлення до людей. Ще у